

Het huis van de meestertimmerman

door Jan Morren

IN HET DORP VELSEN STAAT EEN HUIS aan de huidige Meervlietstraat met de nummers 34 en 36. Ooit woonde daar de meestertimmerman Jacob Gaijkema. Het is een opvallend huis met een fraaie erker over de beide verdiepingen. Ook het interieur herinnert aan vroegere tijden en hierin zijn aanwijzingen te vinden dat de timmerman die hier in de 18^e eeuw woonde, niet onbemiddeld was. Hij bezat nog meer woningen in het dorp, waarvan er enkele in dit artikel zullen worden genoemd. De naam Gaijkema werd door de tijd heen verschillend geschreven. In dit artikel houden we de meest voorkomende schrijfwijze aan, namelijk Gaijkema.

In 2004 is achter het voormalige huis van Jacob Gaijkema archeologisch onderzoek verricht door de Archeologische Werkgroep Velsen. Dit onderzoek werd begeleid door Wim Bosman, de gemeentearcheoloog van Velsen. Dankzij deze begeleiding is het in het kader van de strengere archeologische wetgeving voor de amateurs van de Archeologische Werkgroep Velsen incidenteel mogelijk om onderzoek te doen in het veld. Vanaf de zijde van de gemeentearcheoloog wordt steeds naar mogelijkheden en wegen gezocht om de vaardigheden en de kennis van de amateurarcheologen in te zetten. Mede door zijn inzet kon het onderzoek verricht worden dat resulteerde in deze publicatie.

Het archeologisch onderzoek vond plaats bij het aanleggen van een nieuwe tuin rond het huis met de naam "De Dageraad". Dit huis staat aan de Zuiderdorpstraat 4 op het terrein dat vroeger bij het huis van Jacob Gaijkema heeft behoord. Een groot deel van de tuin werd afgegraven en een diepstekende vijver verwijderd. Het afgraven was nodig om het intrekken van vocht in de gevel te voorkomen. Bij het onderzoek werd veel ondersteuning ondervonden van de eigenaars en bewoners, Andries en Carla Vonk. Er zijn onder meer bouwsporen gevonden van een schuur en twee woningen die achter het huis waren gebouwd. Ook werden er gebruiksvoorwerpen gevonden.

Het huis van de timmerman in 2004.
Foto J. Morren.

De bouw van het huis en de vestiging van de meestertimmerman

Voor de bouw van het huis gaan we terug naar het jaar 1691. In dat jaar verkochten Sr. Thomas de Graeff en Sr. Cornelis van der Mors in opdracht van een niet nader genoemd persoon een huis en drie stukken erf in het gebied tussen de huidige Meervlietstraat, de Zuiderdorpstraat, de Hoofdbuurtstraat en de Middendorpstraat. Een van de erven dat lag aan de huidige Meervlietstraat -toen de Heerenwech genaamd- werd voor 105 gulden verkocht aan Hendrich Claasen Coster. In het oosten lag de Heerenwech en in het zuiden het erf dat Dirck Gerritsen van Egmont had gekocht. Het erf werd in het zuiden begrensd door het Kerkwegje, de huidige Zuiderdorpstraat.

In het noorden stond het huis dat Claas Gerritz van Egmont had gekocht. Ten het noorden van dit huis lag het buijrweggie, de huidige Middendorpstraat. In het oosten lag de Heerenwech, in het westen het Haarlemmervoetpad (nu de Hoofdbuurtstraat) en in het zuiden dus het erf dat Hendrich Claasen Coster had gekocht.¹ Uit deze beschrijving is op te maken dat het erf dat Hendrich Claasen Coster gekocht had, lag op de plaats waar nu het huis van de timmerman staat.

Hendrich liet op het erf twee huizen bouwen. Toen Hendrich overleed gingen de huizen over naar zijn zoon Willem Hendrixse Coster die trouwde met Grietje Adriaanze van Velsen. Na het overlijden van Willem hertrouwde Grietje met Jan Gunter. In 1739 stonden de twee huizen bekend onder de verpondingsnummers 173 en 174 die in bezit waren van Jan Gunter. Verponding is een belasting die in die tijd geheven wordt op onroerend goed.²

In 1740 werkte Jacob Gaijkema in het dorp Velsen. Jacob was timmerman en afkomstig uit Franeker. In zijn beroep had hij de meesterstitel verworven. Hij was eerst getrouwd met Carolina Carels, die overleed in 1742. In 1753 trouwde hij met Cornelia van Loo. Uit de huwelijksvoorwaarden waarin de inbreng van de bruid werd vermeld blijkt dat zij redelijk welgesteld was: ze bezat contant geld tot een bedrag van 100 gulden, ongemunte gouden sieraden bestaande uit een oorijzer, een voorhoofdsnaald, 3 ringen, 3 mutsspelden met parels en een bloedkoralen halssnoer van twee rijen met een gouden slot, ongemunt zilverwerk bestaande uit een tasbeugel, een snuifdoos, 3 gespen, de sloten op een kerkboek, het heft van een mes en een aanzienlijke gaderobe. Uit beide huwelijken kwamen kinderen voort. Uit het eerste huwelijk waren dat in 1730 Alida die voor 1733 overleed, in 1731 Jan, die overleed voor 1734, Alida in 1733, Jan in 1734, Dirk in 1735 die overleed in 1752, David in 1736 die overleed voor 1739, David in 1739 die overleed in 1740, Pieter in 1740 die overleed in 1753 en als laatste Anna in 1741. In zijn eerste huwelijk werden Jacob en Carolina dus getroffen door het overlijden van zes van hun negen kinderen.

Uit zijn tweede huwelijk kwamen voort Pietertje in 1753, Dirk in 1756 en Pieter in 1758. Twee van zijn zoons gingen meewerken in zijn bedrijf. Dit waren Jan, die getrouwd was met Helena Schuijlenburg, en Dirk die getrouwd was met Jannetje Rijperman.³

Jacob Gaijkema woonde in een van de voornoemde huizen die in het bezit waren van Jan Gunter. In 1740 kocht hij van Maria Elisabeth Bles, de weduwe van Dirck Gerritszoon van Egmont, een "gedeelte van een tuijn ofte werf in de Kerkbuurt strekkende van de buitenstepaal die staat beweste het kleine hokje of secreet van het huis van Barent Benning zuidwaarts tot de buurewechje en verder oostwaarts tot de schutting van het erf waar de koper woont en tot de Heereweg". Voor het perceel werd 214 gulden betaald.⁴ Als we de tuin of het erf aan de hand van meerdere transportakten volgen bij de verkopen rond dit perceel, dan is het te lokaliseren tussen de woningen aan de huidige Meervlietstraat, Middendorpstraat, Hoofdbuurtstraat en Zuiderdorpstraat.

De genoemde Barend Benning woonde in een huis aan de huidige Middendorpstraat, dat nu bekend staat als het huis van de metselaar. Achter dit huis stond het vermelde secreet. Dit was een klein hokje waarin een toilet was ondergebracht boven een beerput. Een secreet werd in die tijd ook wel gebouwd boven een sloot, maar voor zover is na te gaan in de archieven liep er in die tijd geen sloot langs of door dit perceel. Het perceel strekte tot aan het huis waar Jacob Gaijkema woonde en deels ten zuiden van dit huis tot aan de Heerenwech. Het ging om het voormalige erf dat Dirck Gerritszoon van Egmont kocht in 1691. Dirck Gerritszoon van Egmont was intussen ook in bezit gekomen van het erf dat Pieter Zeegertsen 1691 gekocht had. Ook van dit erf behoorde een groot deel bij de verkochte tuin of werf. Jacob zal de tuin of werf bij het secreet aangekocht hebben om ruimte te krijgen voor de uitbreiding van zijn timmermansbedrijf.

In 1741 verkocht Jan Gunter de twee huizen aan Jacob Gaijkema voor 475 gulden. De huizen worden beschreven als "Twee huysjes annex den anderen met derselver erven ende werven in de Kerkbuurt aan de Heereweg". In het noorden lagen de bezittingen van Barend Benning, in het oosten lag de Heerenwech en in het westen en zuiden de bezittingen van Jacob zelf, die hij in 1740 gekocht had van Maria Elisabeth Bles.⁵

Een impressie van de percelen en de huizen na de verkoop in 1691.

- 1 Het huis en het erf van Claas Gerritz van Egmont
- 2 Het huis dat Pieter Zeegertsen in bezit had en het erf dat hij had aangekocht.
- 3 Het erf dat Dirck Gerritsen van Egmont aankocht.
- 4 Het erf dat Hendrick Claasen Coster aankocht.

J. Morren, naar de transportakten uit het Oudrechtelijk Archief van Velsen en de brandweerkarta van het dorp Velsen uit 1760, origineel Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Het huis van de metselaar in 2004. Foto J. Morren.

Het huis aan het voormalige Haarlemmervoetpad in 2004. Foto J. Morren.

Van links naar rechts: De schouw op de benedenverdieping. Foto J. Morren 2005.

De inktpot, steekpasser, winkelhaak en het schietlood aan de rechterzijde van de schoorsteen op de benedenverdieping. Foto, J. Morren 2005.

De inktpot en de tekenhaak aan de linkerzijde van de schoorsteen op de benedenverdieping. Over de tekenhaak is de Davidsster aangebracht. Foto, J. Morren 2005.

De rococo schoorsteen in de erkerkamer op de bovenverdieping. Foto, S. Beumer 2005.

Het ging Jacob Gaijkema met zijn bedrijf kennelijk voor de wind, want in 1747 kocht hij van de voogden over Barent Zijlman (die het enig nagelaten kind is van Steintje Barends Benning, de weduwe en erfgename van Gerrit Zijlman) een huis, erf en werf voor 475 gulden. Het huis stond aan het Haarlemmervoetpad, de huidige Hoofdbuurtstraat. Het lag ten westen van het perceel, bij het secreet, dat Jacob gekocht had van Maria Elisabeth Bles. Het huis had het verponding nummer 169.⁶

Maria Elisabeth Bles was intussen overleden. Haar zuster Johanna Bles erfde haar huis. Haar gemachtigde verkocht het huis en erf in 1749 aan Jacob Gaijkema voor 275 gulden. Het huis met verpondingsnummer 170 stond ook aan het Haarlemmervoetpad, ten noorden van het voornoemde huis met verpondingsnummer 169. De huizen met de verponding nummers 169 en 170 zijn in latere tijd samengevoegd en staan nu bekend als Hoofdbuurtstraat 5.⁷

Jacob Gaijkema kwam rond het midden van de 18e eeuw ook nog in het bezit van andere huizen in het dorp Velsen en Santpoort. In 1746 liet hij de twee huizen aan de Heerenwech (thans Meervlietstraat) verbouwen en samenvoegen tot één woning. Aan de voorzijde werd een erker aangebouwd. Deze erker had op de bovenverdieping grote ramen vanwaar men in die tijd een fraai uitzicht had op het Wijkermeer. De gevel werd bepleisterd om de sporen van de verbouwing weg te werken. Op de bovenverdieping in de erkerkamer werd een fraaie gestukadoorde en gedecoreerde rococo schoorsteen aangebracht. Op de benedenverdieping van de erker werd de hoofdingang van het huis aangebracht, die vrij statig was uitgevoerd. In één van de vertrekken op de benedenverdieping werden ter weerszijden van de schoorsteen in de wandbetimmering de uitgesneden afbeeldingen aangebracht van een steekpasser, een winkelhaak, een schietlood, een inktpot en een tekenhaak. Dit alles is nog steeds in het huis aanwezig. Ten zuiden van het huis werd een houten werkplaats met een bovenwoning gebouwd die aan de zuidzijde uitstreekte langs de huidige Zuiderdorpstraat tot aan de perceelgrens van de woning met het verpondingsnummer 169. Rond de dubbele werkplaatsdeur werd een eenvoudig maar toch statig uitgevoerd kozijn aangebracht.⁸ Het geheel kreeg de allure van een herenhuis.

Het door Jacob Gaijkema in 1746 verbouwde en uitgebreide huis rond 1960. Tekening J. Morren, naar oude foto's Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Bij het opgravingsonderzoek in 2004 werden bij de westelijke perceelgrens van het huidige huis De Dageraad twee stenen poeren gevonden die gezien hun steenformaat kunnen dateren uit de 18^e eeuw. We mogen aannemen dat deze poeren de houten staanders hebben gedragen die deel uitmaakten van de hoofdconstructie van de houten werkplaats die Jacob gebouwd had.⁹

De stenen poeren die toegeschreven kunnen worden aan de werkplaats van Jacob Gaijkema. Foto's J. Morren, 2004.

Uit het leven van de familie Gaijkema

Uit alles is op te maken dat Jacob Gaijkema een welvarende timmerman was die kleine en grote opdrachten kreeg.

In 1745 verkeerde de grote klok van de kerk in het dorp Velsen in een slechte toestand. Hij was gebarsten en gebroken; vervanging was dringend noodzakelijk. Op kosten van de dorpingen en van de kerk werden de beide klokken uit de toren gehaald. De klepbalk van de kleine klok werd vervangen. De grote klok werd vergoten door Ciprianus Crans Janszoon, die woonde in Amsterdam in de Stadsgeschut en klokgieterij. Gerrit Corver, de heer van Velsen en Santpoort, betaalde het vergieten van de klok. In november 1745 werden de klokken weer opgehangen. Daarbij besloot men ook aan de west- en zuidzijde van de toren wijzerplaten aan te brengen zodat men vanuit alle zijden in het dorp de tijd kon zien. De wijzerplaten werden in overeenstemming met de bestaande wijzerplaten gemaakt. Het uurwerk werd door de horlogemaker "Meltser van der Meer" zodanig gewijzigd dat het uurwerk de wijzers voor alle vier de zijden bediende. De meestertimmermannen Jacob Gaykema en Barend Kromhout verzorgden het timmerwerk.¹⁰

In 1767 kreeg Gaijkema van de diaconie van de kerk in Velsen de opdracht om een wees- en armenhuis te bouwen, ook wel het Diaconiehuis genoemd. Het Diaconiehuis kwam in 1769 gereed. Na 1905 werden er geen wezen meer opgenomen en werd het Diaconiehuis ook het "Tehuis voor Ouden van Dagen" genoemd. In 1935 werd het huis gesloten. Dit fraaie pand staat nog steeds aan de Torenstraat 2.¹¹

Voor de bewoners van het Diaconiehuis werd door Jacob Gaijkema in 1769 aan de westzijde van de kerkzaal een galerij met zitplaatsen gebouwd. Hiervoor moest hij in 1769 een schets indienen bij de kerkenraad. Dominee Johannus van der Sluys noemde de galerij "de sitting voor de gealimenterden van het diaconyhuys in de kerk". Jacob moest beloven dat hij de galerij gereed zou hebben voor de opening van het Diaconiehuis. Op deze galerij staat nu het orgel.

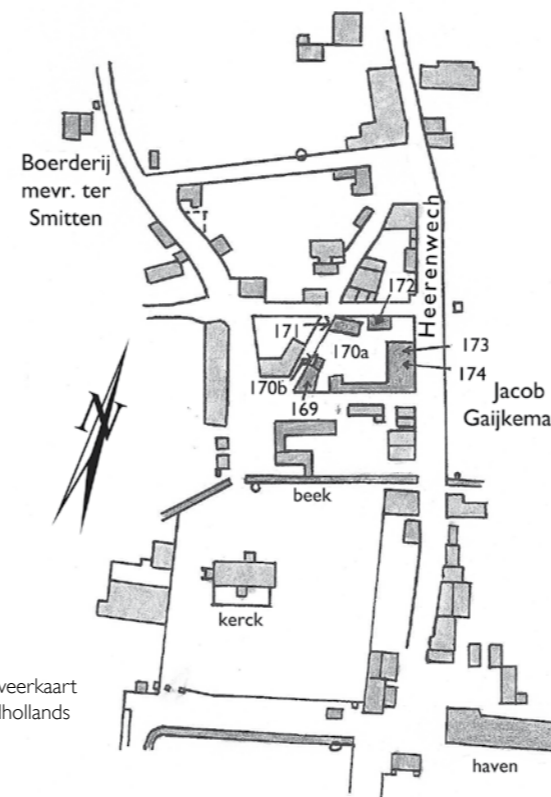
Jacob Gaijkema bekleedde in Velsen door de jaren heen tal van functies. Hij was ook timmermansbaas van de polder De Velsbroek, schepen van Velsen, in welke kwaliteit hij tevens heemraad van de genoemde polder was. Samen met de notaris trad hij op als examinator in het schrijven en rekenen van aspirant-schoolmeesters. Hij was brandmeester, ouderling en diaken, regent van het Diaconie- en Weeshuis en kerkmeester.¹²

Jacob Gaijkema deed in 1784 zijn timmerwinkel en clientèle over aan zijn zoon Dirk. Zijn andere zoon Pieter kreeg een uitkering van 100 gulden per jaar gelegateerd tot het overlijden van de erflater. Zijn zoon Jan was zelfstandig timmerman geworden en vestigde zich als meestertimmerman in het dorp Santpoort.

In 1788 herriep Jacob Gaijkema zijn testament. Hierin legateerde hij aan de gezamenlijke kinderen van zijn zoon Jan en dochter Anna zijn kledingstukken onder het verbod dat deze zouden worden verkocht. Ook mochten de meubels na zijn overlijden niet verkocht worden, maar deze dienden overgenomen te worden door de universele erfgenen Pietertje, Dirk en Pieter Gaijkema. Aan de kinderen van zijn zoon Jan maakte hij een legaat over van 6.000 gulden.

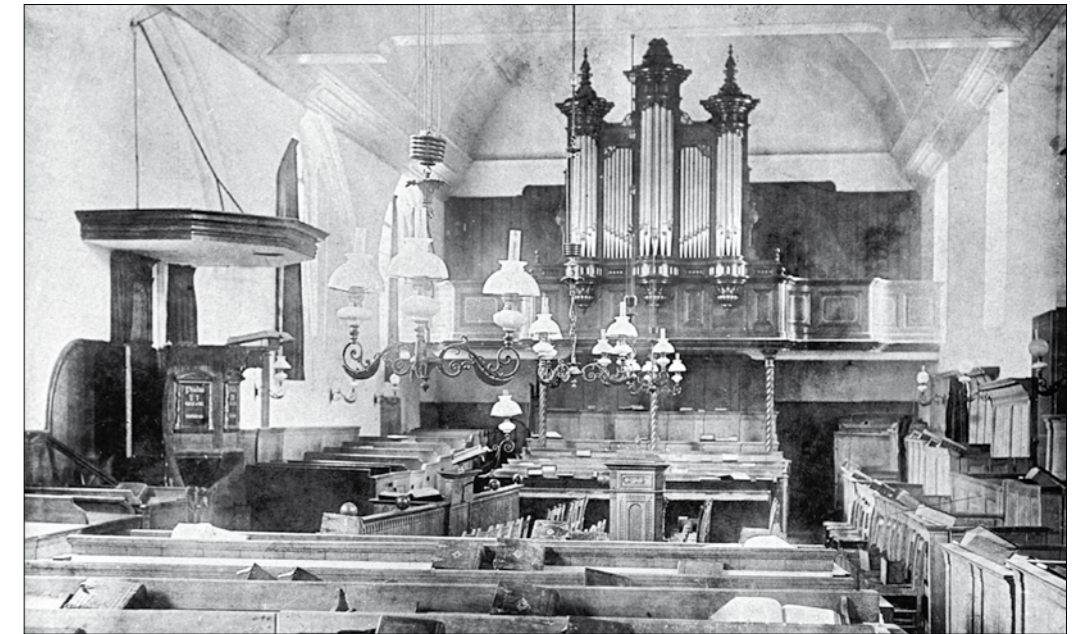
Het huis van Jacob Gaijkema en de rond liggende bebouwing in 1760. Nr. 169 en 170b het huis aan het Haarlemmervoetpad. Nr. 171 het huis van de metselaar. Nr. 173 en 174 het huis van de timmerman. Hierbij zijn vermeld de verponding nummers. Bij het huis van Jacob wordt de erker nog niet weergegeven aan de voorzijde van het huis, maar die moet er dan al zijn. J. Morren, naar de brandweerkaart van het dorp Velsen uit 1760, origineel Noord Hollands Archief, Kennemer Atlas.

Het dorp Velsen in 1760. J. Morren, naar de Brandweerkaart uit 1760, origineel Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Het interieur van de Engelmunduskerk rond 1930. Achterin de galerij op de plaats van de in 1769 vervaardigde galerij door Jacob Gaijkema. Niet lang na 1927 is hier het orgel op geplaatst, de galerij is toen vervangen of de door Jacob vervaardigde galerij is toen verbreed. Foto Noord Hollands Archief, Kennemer Atlas, Haarlem

Jacob Gaijkema overleed op 15 mei 1789. Hierna werd een inventaris opgemaakt van het meubilair dat zich in het huis bevond. Ondermeer 14 stoelen, waaronder 6 met groene kussens, 1 leuning- en 1 kamerstoel, een slaapbank, een kast, 5 tafels, waaronder 2 veldtafels en een theetafel, 4 kisten, waaronder 1 turfkistje en 1 wijnkist, 4 stoven, 2 spiegels en 3 chassinetten. En dan nog drie bedden met toebehoren. Het geringe aantal bedden geeft aan dat er ook bedsteden in het huis zijn geweest. Een chassinet is een houten lijst met daarin een verwisselbaar decor voor een schimmentheaterje. Jacob overleed als een vermogend man. In zijn nalatenschap bevonden zich onder meer zeven woonhuizen, een timmermanswerkplaats, twee schuren, hooiland in de Velsbroekpolder, een akte van een door hem verstrekt hypotheek, 33 obligaties, en bijna 38.000 gulden aan contanten.

De jongste zoon Dirk, die het timmermansbedrijf voortzette, was 1785 getrouwd met Jannetje Riperman. Ook hij had de graad van meestertimmerman. Hij vervulde de functies van schepen tevens heemraad van de polder De Velsbroek, assessor van de gemeente Velsen (dit was een beoordelingsfunctie binnen het belastingstelsel), commandant van de Burgernachtwacht, repartiteur der Directe Belasting van Velsen voor de aanslag van 1813, aalmoesmeester van de Gereformeerde Armen, hij had zitting in de commissie "voor onbelemmerde voortdoring der evangeliebediening in de gemeente van Velsen", hij was ouderling, diaken en regent van het Diaconie- en Weeshuis.

Mogelijk werkte zijn broer Pieter als timmermansknecht in zijn bedrijf maar later ging Pieter werken als zelfstandig timmermansbaas aan de Meerstraat in Beverwijk. Dirk en Jannetje kregen in 1786 een zoon Jacobus die in Hasselt ging wonen. Hun dochter Bregje, die geboren werd in 1787, trouwde met Dirk Meland Langeveld, de bakker in het dorp Velsen. Die had zijn winkel en bakkerij aan de oostzijde van de Heerenwech, nu Meervlietstraat, ten zuiden van de Sint Engelmundusbeek. Dirks andere zoon Gerbrand, die geboren was in 1793, ging in het bedrijf van zijn vader werken.¹³

Tijdens de Bataafse Republiek werd in 1798 de scheiding van kerk en staat doorgevoerd. Dirk raakte als getuige toen betrokken bij een schikking tussen de Hervormde kerk en de Katholieke kerk. Op basis van de Staatsregeling uit dit jaar moest een plan van schikking gemaakt worden tussen de plaatselijke kerkgenootschappen, om tot een verdeling te komen van de kerkgebouwen die in het verre verleden ooit aan de Rooms Katholieke kerk behoord hadden. In december 1798 werd ten overstaan van F.J. Prince, secretaris van Velsen, schepen B. Betting en getuige Dirk Gaijkema door dominee Brodelet en pastoor Allebé een schikking getroffen. Zowel de dominee als de pastoor werd vergezeld door drie kerkbestuurders. Bij de schikking gingen het kerkgebouw en de pastorie, de tuin, de landerijen en alle overige bezittingen naar de Hervormde kerkgemeente.¹⁴

Dirk Gaijkema overleed in 1821 waarna zijn zoon Gerbrand het bedrijf van zijn vader voortzette. Gerbrand was in 1816 getrouwd met Adriana Ditmar. Uit dit huwelijk kwamen negen kinderen voort. Het gezin werd zwaar getroffen door het overlijden van kinderen: Johanna Brigitta, geboren in 1817, overleed in 1822. Jacobus stierf in 1827 toen hij 18 weken oud was. En in 1839 overleden drie kinderen: Johannes, die geboren was in 1825, Adriana, die geboren was in 1818 en Gerbrand die geboren was in 1833.

Zij zullen overleden zijn aan één van de epidemieën uit die tijd. Hun dochter Bregje die geboren was in 1820 trouwde in 1843 met Christoffel Jacob van Heijst, metselaar in het dorp Velsen. Verder werden geboren Willem in 1828 en Jannetje in 1830. Hun zoon Dirk Gaijkema, geboren in 1823, ging in het bedrijf van zijn vader werken en verwierf de titel van meestertimmerman.

Voor zover we kunnen nagaan werkte er nóg een Dirk in het bedrijf. Dit was de zoon van Jacobus Gaijkema uit Hasselt. Deze Dirk trouwde in 1835 met Cornelia Geertruida Slot, de dochter van een broodbakker in het dorp Velsen. Deze bakker had zijn winkel en bakkerij aan het plein dat wij later zouden gaan kennen als het pleintje van Bresser.¹⁵

Van Gerbrand is een bijbel bewaard gebleven die op de leren omslag geen opschrift heeft. Op het tweede blad staat vermeld "Anno 1838 G, Gaijkema Velsen". De uitgever is op het derde blad vermeld: Het uitgeven en drukken is toegestaan door de burgemeesters en regeerders der stad Haarlem aan Johannes Enschede en Zoonen 1774. In de bijbel ligt een los vel met het opschrift:

Familie relatie Gaykema- van Heyst

Jacob Gaykema geboren te Franeker, overleden te Velsen: 15-5-1787

Zijn zoon: Dirk Gaykema geboren te Velsen: 28-3-1756

Zijn zoon: Gerbrand Gaykema geboren te Velsen: 6-11-1793 overleden te Velsen 16-3-1838 (moet zijn 1859)

Zijn dochter: Bregje Gaykema geboren te Velsen: 23-12-1820 gehuwd met: Christoffel Jacob van Heyst geboren te Velsen: 5-9-1817

Hun zoon: Petrus van Heyst geboren te Velsen: 12-5-1845

Zijn zoon: Jacob van Heyst geboren te Velsen: 25-8-1872

Zijn zoon: Petrus van Heyst geboren te Wormerveer: 30-4-1901.¹⁶

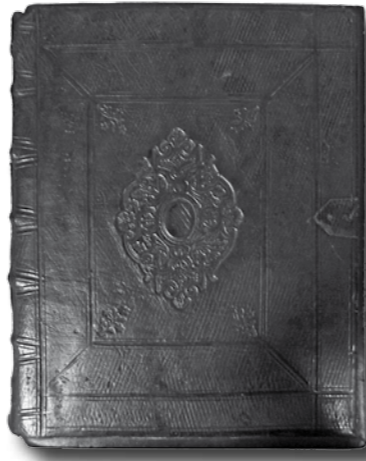
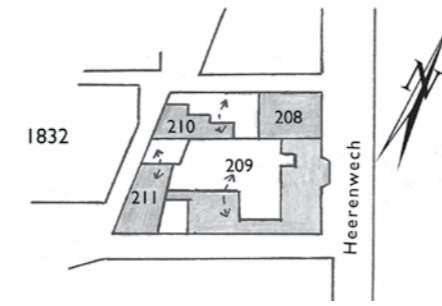
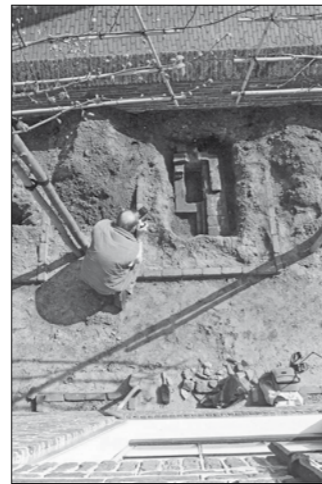
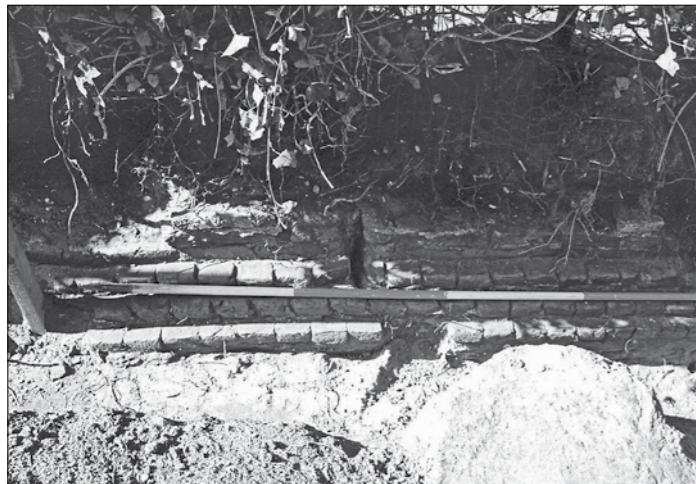
Deze bijbel behoort bij een verzameling die door het kerkbestuur in bewaring is gegeven bij het Noord-Hollands Archief in Haarlem. Opgemerkt moet worden dat in deze lijst vanaf Petrus van Heyst de metselaarstak in de familie gevolgd wordt.

Gerbrand Gaijkema overleed in 1859 op 65-jarige leeftijd, waarna Dirk het bedrijf van zijn vader voortzette.¹⁷ Dirk liet in 1866 twee woningen bouwen op de plaats waar een deel van de werkplaats was gesloopt. Deze kregen het kadastrale perceelnummer 1243. Deze woningen werden in 1966 in opdracht van de gemeente Velsen gesloopt. Bij het archeologisch onderzoek in 2004 is een deel van de westelijke fundatie van die woningen gevonden langs de westgrens van het perceel waar het huis "De Dageraad" staat. Bij de aanplant van de voortuin in 2005 volgde opnieuw archeologisch onderzoek. Tijdens dat onderzoek werd de oostelijke fundatie van het huis gevonden met een putje voor het regenwater.¹⁸

In 1867 kreeg men te maken met een cholera-epidemie die uitbrak onder de spoorwegaanleggers die de spoorlijn aanlegden tussen Haarlem en Uitgeest. Deze epidemie sloeg over naar de kanaalarbeiders. Door krachtadig optreden van het gemeentebestuur en de snelle bouw van ziekenbarakken werd deze epidemie binnen de perken gehouden. Als een kanaalarbeider of iemand uit zijn gezin overleed was er soms geen

De westelijke fundatie van de in 1866 gebouwde en in 1966 gesloopte woningen. Foto A.Vonk, 2004.

Een deel van de oostelijke fundatie van de in 1866 gebouwde woningen. Foto A.Vonk, 2004.

De Bijbel van Jacob Gaijkema uit de Engelmunduskerk. Noord Hollands Archief, Kerkbijbels van de Nederlands Hervormde Gemeente Velsen-Zuid, toegangs nr. 1822, doos 54. Foto J. Morren 2010.

Het huis van de timmerman en de omliggende bebouwing in 1832.
208 een loods met erf in bezit van Dick van Lith.
209 het huis van de timmerman met de achterliggende werkplaats en erf, in bezit van Gerbrand Gaijkema.
210 het huis van de metselaar met erf, in bezit van Pieter van Heijst.
211 het huis aan het Haarlemmer-voetpad met erf, in bezit van Gerbrand Gaijkema.
Naar de kadastrale minuutkaart uit 1832, foto Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Het huis van de timmerman en de omliggende bebouwing in 1925. J. Morren, naar een kadastrale wijzigingskaart. Origineel Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Het huis van de timmerman en de rondliggende bebouwing in 1867.
208 loods met erf, in bezit van Dirk Gaijkema.
210 het huis van de metselaar met erf, in bezit van Christoffel Jacob van Heijst.
211 het huis aan het Haarlemmer-voetpad, in bezit van Dirk Gaijkema.
1243 de in 1866 door Dirk Gaijkema gebouwde woningen.
1244 het huis van de timmerman met er achter en opzij nog een deel van de werkplaats, in bezit van Dirk Gaijkema.
J. Morren, naar de brandweerkart uit 1867, en het kadastrale minuutplan uit 1832. Origineel Noord Hollands Archief, Kennemer Atlas.

geld voor een behoorlijke begrafenis. De gemeentelijke overheid gaf hier dan enige zorg in. Zo maakte de dorpsstimmerman Dirk Gaijkema in 1867 op kosten van de gemeente doodkisten ten behoeve van de kanaalarbeiders.¹⁹

Dirk Gaijkema zette het bedrijf voort tot 1882. Hij was rond 1869 als diaken en notabele lid van de Kerkenraad van de Hervormde gemeente, die kerkte in de Engelmunduskerk in het dorp.²⁰ Hij was ongehuwd en heeft in rechte lijn geen erfgenamen. Bij hem in dienst was Dirk van Heijst, de zoon van zijn zuster Bregje Gaijkema en de metselaar Christoffel Jacob van Heijst.²¹ Christoffel Jacob van Heijst was de eigenaar van de woning die nu bekend staat als het huis van de metselaar, gesitueerd op de hoek van de Middendorpstraat en de Hoofdbuurtstraat. Dirk van Heijst had ook de titel van meestertimmerman verworven.

De familie van Heijst

In 1881 en 1882 verkocht Dirk Gaijkema het huis aan de Heerenwech en de bijbehorende panden en gronden aan zijn oomzegger Dirk van Heijst. Dirk van Heijst liet veel veranderingen aanbrengen rond het huis. Een loods die ten noorden van het aangekochte huis stond, op perceel 208, werd in 1903 verplaatst naar de westzijde van het huis, en kwam te staan aan de Zuiderdorpstraat. Om plaats te maken voor die loods werd weer een deel van de in 1876 gebouwde werkplaats gesloopt. Op de oude plaats van de loods (perceel 208) werden twee nieuwe huizen gebouwd die nu bekend zijn als Meervlietstraat 30 en 32. Achter het huis van de metselaar werd in 1904 een schuur gebouwd, met daarin een puttenstelsel.²² Dit fundament met puttenstelsel werd gevonden bij de opgraving in 2004.

Dirk van Heijst was in 1880 getrouwd met Adriana Köhler. Uit dit huwelijk kwamen 8 kinderen voort. Dit waren Bregje in 1882, die overleed drie en half jaar oud in 1885, Hendrik Christiaan in 1883 die overleed toen hij vijf weken oud was, Hendrik Christiaan in 1884, Christoffel Jacob in 1886, Bregje in 1889, Adriana in 1891, Dirk in 1892 en Jacob in 1896. Hendrik Christiaan zou bij zijn vader in het bedrijf gaan werken.

Toen Dirk van Heijst op 60 jarige leeftijd in 1918 overleed, werd vermeld dat hij deurwaarder was geweest.²³ In het jaar van zijn overlijden werd er vermoedelijk een verbouwing uitgevoerd aan de twee woningen die in 1866 waren gebouwd.²⁴ Bij het archeologisch onderzoek in 2004 werd een fundatie gevonden die aangebracht was op de plaats waar de fundatie van de woningen uit 1866 was uitgebroken.²⁵ Mogelijk was deze fundatie aangebracht bij de voornoemde verbouwing.

Na het overlijden van Dirk werden de onroerende goederen verdeeld onder zijn weduwe en zijn zoon. Dirk had het bedrijf al verlaten en overgedragen aan zijn zoon. Zijn weduwe kwam onder andere in het bezit van de woning van de metselaar aan de Middendorpstraat, de woning (intussen een dubbele woning geworden) aan de Hoofdbuurtstraat en de twee woningen uit 1866 aan de Zuiderdorpstraat. Deze twee woningen werden in 1941 verkocht aan Arie Oudshoorn, aannemer te Velsen. Via Apolonia Loogman kwamen ze in 1957 in bezit van de gemeente Velsen. De gemeente liet ze in 1966 slopen om plaats te maken voor de herbouw van de woning "De Dageraad". Deze woning had aanvankelijk op een andere plaats gestaan in het dorp Velsen, maar moest daar wijken voor een verbreding van het Noordzeekanaal.

Hendrik Christiaan van Heijst erfde van zijn vader de woningen aan de Meervlietstraat (het huis van de timmerman) met de werkplaats, loods, schuur en het erf.²⁶ Hij trouwde in 1908 met Cornelia Hagen, een dochter van Cornelis Hagen en Maartje Kleijn, die woonden in de boerderij Groot Beekvliet aan de Hofgeest. In 1912 kregen zij een zoon Cornelis die overleed toen hij twee dagen oud was. Voor zover bekend kregen zij nog een dochter Maartje Cornelia en een zoon Cornelis. Hendrik Christiaan kwam in 1942 op 57 jarige leeftijd te overlijden. Hij liet zijn weduwe Cornelia en zijn twee nog levende kinderen achter.²⁷ In 1944 woonden deze in Haarlem. Dit zal het gevolg zijn van de grote evacuatie die Velsen trof tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maartje Cornelia was toen verificatrice en Cornelis was elektricien. De geschiedenis van de familie kunnen we verder niet volgen omdat de gegevens daarover in de archieven nog niet toegankelijk zijn.

Het huis kwam uiteindelijk in bezit van de gemeente Velsen. In 1961 werd het houten zuidelijk deel van het huis van de timmerman, bestaande uit werkplaats en woning, afgebroken. In 1966 volgde de afbraak van de loods en de schuur om plaats te maken voor de herbouw van "De Dageraad".

Het huis "De Dageraad" nog op zijn oorspronkelijke plaats aan de Torenstraat 18 in 1950. Foto Noordhollands Archief, Kennemer Atlas.

Het huis van de timmerman werd in 1971 verbouwd en gerestaureerd. Op de plaats waar het zuidelijk houten deel had gestaan werd het huis uitgebreid naar het zuiden. Dit zal gedaan zijn om meer evenwicht in de gevel te krijgen. Door de zuidelijke uitbreiding kwam er ook een gevelpartij over de linkerzijde van de uitgebouwde erker. Bij de verbouwing werd de oude roedeverdeling in de ramen teruggebracht. In 1974 werd ten zuiden van het huis van de timmerman een nieuw houten huis gebouwd in een andere stijl dan het oude houten huis.

Rond 1993 werd het huis van de timmerman door de gemeente Velsen verkocht aan Joke Nieuwland die het benedendeel van het huis huurde. Zij heeft het huis nog steeds in bezit en bewoont het benedendeelte. Het bovengedeelte werd bewoond door haar dochter met haar gezin.²⁸ In 2008 werd het huis te koop gezet. Aan het eind van 2010 stond het huis nog steeds te koop. Nog altijd is dit monumentale pand dat een Rijksmonument is, een sierraad in het dorp Velsen.

De vondsten bij het archeologisch onderzoek

Tijdens het afgraven en beplanten van de tuin in 2004 en 2005 werden, zowel door de eigenaar Andries Vonk als door de Archeologische Werkgroep Velsen veel vondsten gedaan. Dit varieerde van de eerder genoemde fundamenten tot fragmenten van gebruiksvoorwerpen en ander materiaal. Soms werd er een compleet gebruiksvoorwerp gevonden. De fragmenten van de gebruiksvoorwerpen waren hoofdzakelijk van aardewerk en glaswerk en dateerden vanaf de late Middeleeuwen tot ver in de 20^e eeuw. Rond de vijver in de achtertuin was de grond tot circa 90 centimeter diepte verstoord. In deze verstoorde bovenlaag werden vondsten gedaan die dateerden uit verschillende tijden: van de 14^e eeuw tot en met 20^e eeuw. Pas bij de bodem van de vijver kwamen we in een ongestoorde laag terecht. Deze laag werd zorgvuldig geschaafd en er kwamen twee afvalkuilen tevoorschijn met vondsten uit de 14^e en 15^e eeuw. Hieronder bevonden zich spijkers en metaalvondsten, bouwmetaal bestaande uit fragmenten baksteen, botmateriaal, fragmenten van een steengoedkruik uit de 14^e eeuw, vele fragmenten roodbakkerd aardewerk en twee fragmenten grijsbakkerd aardewerk. De grond onder de vijver is niet uitgraven omdat de vindplaats op grotere diepte niet werd bedreigd door de nieuwe tuinaanleg of het verwijderen van de vijver.

Er werd een fundament met een puttenstelsel gevonden in de achtertuin. Rond het fundament werd in de geroerde grond onder andere materiaal uit de 14^e en 15^e eeuw gevonden. Alleen de bovenzijde van het fundament en het puttenstelsel werd onderzocht en ingemeten omdat het niet bedreigd werd door de werkzaamheden in de tuin.

In de voortuin werd een afvalkuil aangetroffen met materiaal uit de late middeleeuwen en de 17^e tot en met de 20^e eeuw. In de kuil werd van alles gevonden: bouwmetaal, verfresten, aardewerkfragmenten, pijpenstelen en -koppen, bot en glasfragmenten, voornamelijk van vensterglas. Rond deze kuil werden onder meer veel spijkers of fragmenten hiervan aangetroffen die nog getuigen zouden kunnen zijn van de timmermanswerkplaats van Jacob Gajjkema, die op deze plaats gestaan heeft.

Ten tweede werd in de voortuin, onder het oostelijk fundament van de twee woningen uit 1866, een afvalkuil aangetroffen. In deze afvalkuil werden een deel van een stroopkan gevonden uit de 17^e eeuw en vrijwel complete grape uit de periode 1625-1675.

De stroopkan en de grape werden zoveel mogelijk gerestaureerd. Op de incomplete stroopkan is het laatste deel van een opschrift te zien, namelijk "lear". Boven de laatste letter is een afkortingsteken aangebracht. Via het "Middelnederlandsch woordenboek" is op te maken dat het volledige opschrift *Appelaer* moet zijn geweest. Bij het opschrift op de pot zullen de E en de A verwisseld zijn. Het afkortingsteken staat, naar we mogen aannemen, voor *siroop*. *Appelaer* betekent appelboom, het totale opschrift zal dan *Appelaersiroop* geweest zijn.

Een flesje, vermoedelijk voor een medicijn, uit het einde van de 18e-19e eeuw. Foto J. Morren 2004.

De grape daterend uit de periode 1625-1675. Foto J. Morren 2005.

Spijkers of spijker fragmenten, gevonden in de verstoorde grond rond afvalkuil in de voortuin. Foto J. Morren 2004.

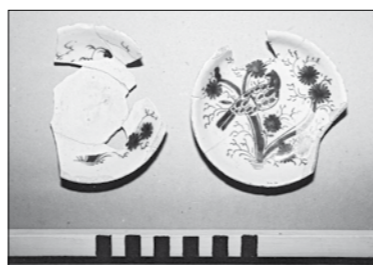
De stroopkan daterend uit de 17e eeuw. Foto J. Morren 2005

De Archeologische Werkgroep Velsen aan het werk in de uitgegraven vijver. Foto A. Vonk 2004.

Links een netverzwaring van natuursteen, rechts twee helften van knikkers. De netverzwaring dateert uit de middeleeuwen of later de knikkers uit de 18e eeuw. Foto J. Morren 2004.

Twee majolica schoteltjes met vogel- en bloemmotief uit de periode circa 1700-1800. Foto J. Morren 2004.

Een vereenvoudigde overzichtstekening van de huizen en de plaatsen van de gevonden afvalkuilen en fundamenten in 2004 en 2005.

- 1 Het huis van de timmerman.
- 2 Het huis "De Dageraad".
- 3 Het huis aan het Haarlemmervoetpad.
- 4 Het huis van de metselaar.
- 5 De twee woningen gebouwd in opdracht van Dirk van Heijst in 1904.
- 6 Hier stond het woonwinkelpand dat Petrus van Heijst koopt in 1894.
- 7 De twee afvalkuilen op de plaats van de uitgegraven vijver.
- 8 De afvalkuil in de voortuin. Rond deze kuil zijn de grote hoeveelheden spijkers gevonden, die mogelijk afkomstig zijn van de timmermansschuur.
- 9 De oostelijke fundatie van de twee woningen die zijn gebouwd in opdracht van Jacobus Gajjkema in 1866.
- 10 De afvalkuil onder het oostelijk fundament.
- 11 Het westelijk fundament van de twee woningen uit 1866 onderbroken door een dwarsfundament.
- 12 en 13 De twee poeren van de houten timmermanswerkplaats, gebouwd in opdracht van Jacob Gajjkema in 1746.
- 14 De fundatie van de schuur met het puttenstelsel gebouwd in opdracht van Dirk Gajjkema in 1904.

In de verstoorde grond rond het Huis de Dageraad werden nog tal van andere vondsten gedaan. Hierbij tonen we enkele afbeeldingen van de overige vondsten en een overzichtstekening van de plaatsen waar de afvalkuilen en de fundamenten gevonden zijn.²⁹

Uit de datering van de vondsten die loopt vanuit de middeleeuwen is duidelijk dat deze plaats een lange bewoningsgeschiedenis kent. Hiermee sluiten we deze publicatie over het historisch en archeologisch onderzoek af, waarin we meer te weten zijn gekomen over een stuk van de geschiedenis van het oude dorp Velsen, een kleine maar bijzondere historische parel in het oude Kennemerland.

Namens de Archeologische Werkgroep Velsen, Jan Morren.

Met dank aan:

Dick Gaykema, Almeer.

Wim Bosman, gemeentearcheoloog Velsen.

Andries en Carla Vonk, Velsen-Zuid.

Joke Nieuwland, Velsen-Zuid.

Noten

- 1 NHA, ORA Velsen, inv. nr. 918 fo. 152r, 153r, 153v en, 154r
- 2 NHA, Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 113G fo. 160
- 3 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen
Haan S.W.M.A. den, Kwartier en stamreeksen van de leden van de afdeling Rijnland van de Nederlandse Genealogische Vereniging, Gaykema (stamreeks), Leest, hamer en schilderspalet, Onze voorouders II, 1992 blz. 80 t.m 110
- 4 NHA, ORA Velsen, inv. nr. 969 fo. 61v en 75v
- 5 NHA, ORA Velsen, inv. nr. 969 fo. 75v en Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 113G fo. 150
- 6 NHA, ORA Velsen, inv. nr. 969 fo. 206v en Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 113G fo. 190 en 191
- 7 NHA, ORA Velsen, inv. nr. 970 fo. 1r
- 8 NHA, Ambachtsbestuur van Velsen, inv. nr. 113G fo. 190 en 191 en inv. nr. 116G fo. 150
Haije Gemser, Siebe Rolle, Siem Schaafsma en anderen: Een kerk en een handvol huizen. Velsen, 1975, p. 113 en 145
- 9 Archeologische Werkgroep Velsen: Verslag archeologisch onderzoek Zuiderdorpstraat 4, 2004
- 10 Siebe Rolle, Gisteren .... Haast onherkenbaar, IJmuiden 1982, p. 102 t/m 106.
- 11 Haije Gemser, Siebe Rolle, Siem Schaafsma en anderen: Een kerk en een handvol huizen. Velsen, 1975, p. 152
NHA, Archief van de Hervormde gemeente Velsen-Zuid. Inleiding op de inventaris door Marian de Haan.
- 12 NHA, Archief van de Hervormde gemeente Velsen-Zuid 1393-1964, inv. nr. 84.
Haan S.W.M.A. den, Kwartier en stamreeksen van de leden van de afdeling Rijnland van de Nederlandse Genealogische Vereniging, Gaykema (stamreeks), Leest, hamer en schilderspalet, Onze voorouders II, 1992 blz. 80 t.m 110.
- 13 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen.
Haan S.W.M.A. den, Kwartier en stamreeksen van de leden van de afdeling Rijnland van de Nederlandse Genealogische Vereniging, Gaykema (stamreeks), Leest, hamer en schilderspalet, Onze voorouders II, 1992 blz. 80 t.m 110.
- 14 Siebe Rolle, Kroniek van Driehuis, Driehuis 1994, p.36.
- 15 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen.
- 16 NHA, Kerkbijbels van de Nederlands Hervormde Gemeente Velsen-Zuid, toegangs nr. 1822, doos 54.
- 17 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen.
- 18 Archeologische Werkgroep Velsen: Verslag archeologisch onderzoek Zuiderdorpstraat 4, 2004/5
- 19 F.P. Vermeulen, Losse herinneringen aan IJmuiden's verleden, Velsen 1956.
- 20 NHA, Kadaster Velsen, inv. nr. 3G, art. 599 (oude reeks), inv. 6G, art. 599 (nieuwe reeks) en inv. nr. 8G art. 1311
NHA, Archief van de Hervormde gemeente Velsen-Zuid, inv. nr. 77.
- 21 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen
- 22 NHA, Kadaster Velsen, inv. nr. 8G art. 1311
- 23 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen
- 24 NHA, Kadaster Velsen, inv. nr. 8G art, 1311
- 25 Archeologische Werkgroep Velsen: Verslag archeologisch onderzoek Zuiderdorpstraat 4, 2004/5
- 26 NHA, Kadaster Velsen, inv. nr. 8G art, 1311, inv. Nr. 13G art. 2703, inv. nr. 16G art. 3634 en inv. nr. 28 G art. 7273
- 27 NHA, Doop trouw en begraafboeken Velsen en Kadaster Velsen, inv. nr. 29G art. 7840
NHA, Kadaster Velsen, inv. nr. 29G art. 7840.
- 28 Haije Gemser, Siebe Rolle, Siem Schaafsma en anderen: Een kerk en een handvol huizen. Velsen, 1975, p. 113 en 145.
NHA, Adresboek gemeente Velsen, 1930-1931.
Informatie van mevrouw J. Nieuwland, Velsen-Zuid.
- 29 Archeologische Werkgroep Velsen: Verslag archeologisch onderzoek Zuiderdorpstraat 4, 2004/5

Afkortingen:

NHA = Noordhollands Archief, te Haarlem

ORA = Oud-rechtelijk Archief Velsen